

ТВОРЧЕ САМОВИРАЖЕННЯ В ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Тетяна Стратан-Артишкова

Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка

Анотація:

Вивчення сучасних педагогічних концепцій, усвідомлення й осмислення музично-педагогічного досвіду дало змогу в контексті сучасних інноваційних педагогічних концепцій, закономірностей і тенденцій визначити найбільш ефективні напрями розвитку творчої особистості майбутнього вчителя музичного мистецтва: залучення до власного творення, до активного процесу здійснення творчо-виконавської діяльності в класичній триаді: сприйняття – інтерпретація – творення. Теоретичний аналіз особливостей творчо-виконавської діяльності майбутнього вчителя музичного мистецтва, розкриття сутності понять «творчість» і «виконавство» сприяли виявленню їх специфічних та спільних характеристик і виокремленню композиторсько-виконавської діяльності як важливого компонента творчо-виконавської підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва. Цей компонент хоча і є самостійним, однак тісно пов'язаний із фаховими дисциплінами (музично-виконавськими, вокально-хоровими, практично-методичними, науково-дослідними). За збереження їхньої автономності, класичності й традиційності він водночас передбачає реконструкцію та оновлення змісту професійної підготовки, розуміння значущості оволодіння мистецтвом композиторсько-виконавської діяльності в майбутній професії. Орієнтація на розвиток прагнення до самовираження й самореалізації у власній творчості, мобілізація творчих потенційних сил студента сприяють ціннісно-особистісному розвитку й саморозвитку майбутніх учителів на якісно новому та вищому рівні, свідчать про наявність складних інтегрованих професійно-особистісних якостей, що відображають суб'єктність майбутнього вчителя музичного мистецтва, його здатність до творчої діяльності. Композиторсько-виконавська діяльність є вершиною та інтегральною характеристикою творчо-виконавської підготовки майбутнього фахівця, визначає суб'єктність, цілісність, унікальність і неповторність його особистості, сприяє професійному й творчому зростанню та спрямовується на результат – формування авторської спроможності майбутнього вчителя музичного мистецтва.

Ключові слова:

творчо-виконавська підготовка; композиторсько-виконавська діяльність; авторська спроможність; майбутній учитель музичного мистецтва.

Аннотация:

Стратан-Артишкова Татьяна. Творческое самовыражение в процессе профессиональной подготовки будущего учителя музыкального искусства.

Изучение современных педагогических концепций, осознание и осмысление музыкально-педагогического опыта позволило в контексте современных инновационных педагогических концепций, закономерностей и тенденций определить наиболее эффективные направления развития творческой личности будущего учителя музыкального искусства: вовлечение в собственное творение, в активный процесс осуществления творческо-исполнительской деятельности в классической триаде: восприятие – интерпретация – творение.

Теоретический анализ особенностей творческо-исполнительской деятельности будущего учителя музыкального искусства, раскрытие сущности понятий «творчество» и «исполнительство» способствовали выявлению их специфических и общих характеристик и выделению композиторско-исполнительской деятельности как важного компонента творческо-исполнительской подготовки будущего учителя музыкального искусства. Данный компонент хотя и является самостоятельным, однако тесно связан с профессиональными дисциплинами (музыкально-исполнительскими, вокально-хоровыми, практически-методическими, научно-исследовательскими). При сохранении их автономности, классичности и традиционности он одновременно предполагает реконструкцию и обновление содержания профессиональной подготовки, понимание значимости овладения искусством композиторско-исполнительской деятельности в будущей профессии.

Ориентация на развитие стремления к самовыражению и самореализации в собственном творчестве, мобилизация творческих потенциальных сил студента способствуют ценностно-личностному развитию и саморазвитию будущих учителей на качественно новом и высшем уровне, свидетельствуют о наличии сложных интегрированных профессионально-личностных качеств, отражающих субъектность будущего учителя музыкального искусства, его способность к творческой деятельности.

Композиторско-исполнительская деятельность является вершиной и интегральной характеристикой творческо-исполнительской подготовки будущего специалиста, определяет субъектность, целостность, уникальность и неповторимость его личности, способствует профессиональному и творческому росту и, как следствие, – формированию авторской способности будущего учителя музыкального искусства.

Ключевые слова:

творческо-исполнительская подготовка; композиторско-исполнительская деятельность; авторская способность; будущий учитель музыкального искусства.

Resume:

Stratan-Artyshkova Tetiana. Creative self-expression in the professional training of future music teachers.

The study of modern pedagogical concepts, awareness and understanding of music and pedagogical experience enabled to identify the most effective directions for the development of creative personality of a future music teacher in the context of modern innovative pedagogical concepts, regularities and trends. This is involvement to own creation in the active process of creative and artistic activity in the classical triad of perception - interpretation - creation.

The study is an independent one, but it is closely connected with the disciplines (musical and artistic, vocal and choral, practical and methodological, scientific and investigative). The aim is to develop the student's inclination for self-expression and self-actualization in his own work, as well as the mobility and self-actualization of his/her own work.

The focus on developing students' desire for self-expression and self-fulfillment in their own work. Mobilization of their creative potential forces is conditional on the value and individualistic development and self-development of future teachers. The new and higher level indicates the presence of complex and integrated professional and personal qualities that reflect the subjectivity of the future music teacher, his ability to act and create.

Composition and performing activity is an integral characteristic of the creative and demonstration training of the future professional, determines the subjectivity, integrity, originality and uniqueness of his or her personality, contributes to the professional and creative growth and is conditional on the result – the formation of the author's potential of the future teacher of music art.

Key words:

creative and performing training; composing and performing activity; author's ability; future teacher of music art.

Постановка проблеми. На сучасному етапі активізації крос-культурних процесів суспільство все більше потребує вільних, творчо-креативних фахівців-особистостей, здатних спрямувати свій творчий потенціал на розвиток духовних якостей, гнучкість творчого мислення, сенсорної «відкритості» молодого покоління. З огляду на це особливої значущості набуває проблема розвитку особистісної креативності майбутнього вчителя музичного мистецтва, його здатності до самовираження, що виявляється й реалізується в процесі творчо-виконавської діяльності. Ця діяльність як суб'єктивна детермінанта творчості є її мотиваційною основою, а як об'єктивна – розвивається й формується відповідно до особливостей та умов здійснення цієї діяльності майбутнім учителем музичного мистецтва, який поступово досягає власної духовної вершини. Тому важливо в процесі навчання розкрити творчий потенціал майбутнього вчителя, «розбудити» його потребу в самовираженні й знайти способи її реалізації. Здійснити це цілком можливо через пошук музично-творчих рішень і їх матеріалізацію в «композиторстві» як ключовому виді діяльності в творчому самовираженні. Спрямованість на композиторсько-виконавську діяльність змінює позицію майбутнього вчителя не тільки як виконавця (інструменталіста, вокаліста, диригента), а й посилює його роль як учителя-композитора, учителя-творця, сприяє розвитку творчого мислення, прагненню до саморозвитку й самовдосконалення, до самовираження у власній творчості, професійній діяльності та житті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Творчо-виконавська діяльність майбутнього вчителя музичного мистецтва є основою реалізації творчого потенціалу, самовираження, самоактуалізації та самореалізації особистості майбутнього вчителя в різних її видах. Акцентуючи на розвитку творчої особистості в процесі активного оволодіння нею різноманітними видами творчої діяльності, педагоги-музиканти вказують на значущість її зворотного зв'язку й впливу на особистісний розвиток, зокрема на розвиток творчої індивідуальності, самобутності (Падалка, 2008); на якнайповніше розкриття творчих здібностей особистості, багатогранності (Ростовський, 2011); на вияв власного художньо-педагогічного стилю, внутрішньої глибини й гуманістичного почерку (Орлов, Фурса, & Баніт, 2012); на емоційну обдарованість, самоактуалізацію, самовираження (Кевішас, 2008; Олексюк, & Ткач, 2004; Рудницька, 2005; Сегеда, 2011).

Одним із найбільш дієвих засобів розширення можливостей для становлення й розвитку свободи особистості в творчості, як підкреслює І. Кевішас (2008, с. 146), є самовираження. Як різновид самореалізації, як зовнішній вияв внутрішнього стану самовираження найбільш яскраво виявляється в мистецтві, зокрема музичному. Ритм і гармонія якнайбільше проникають у глибину душі та якнайсильніше захоплюють її. У ритмі, інтонації, мелодії, акцентах, як зауважує М. Ржецький, учень завжди себе виражає, навіть якщо наслідую певний приклад (Ржецький, 2003, с. 8). Самовираження тільки тоді стане самовираженням (САМО), якщо «дії забарвлені позитивними емоціями, якщо вони викликані бажанням, інтересом і обов'язково супроводжуються почуттям задоволеності створеним» (Ростовський, 2011, с. 9). Акцент на самовираженні, як зазначають В. Орлов, О. Фурса, та О. Баніт (2012), відкриває прямий шлях до суб'єктності, що яскраво виявляється в композиторсько-виконавській діяльності (с. 28).

Формулювання цілей статті. Метою статті є розкриття значення композиторсько-виконавської діяльності для розвитку творчого самовираження, здатності до авторської спроможності майбутнього викладача музичного мистецтва.

Виклад основного матеріалу дослідження. У структурі творчо-виконавської діяльності виокремлюємо композиторсько-виконавську діяльність, оптимальна цінність якої досягається тоді, коли композитор і виконавець «зливаються» воедино, тобто композитор є водночас інтерпретатором своєї музики. Він виконує дуже відповідальну роль в комунікативному процесі: композитор – виконавець – слухач (аудиторія). Зауважимо, що ця схема-тріада фіксує остаточний результат диференціації видів музичної творчості, що склався в європейській культурі Нового часу й свідчить про структуру художньо-творчого спілкування.

Розкриваючи педагогічний аспект «композиторства», акцентуємо на відмінностях у підготовці композитора на композиторських відділеннях консерваторій (музичних академій), які готують професійних композиторів, і у формуванні особистості композитора-виконавця на музичних відділеннях факультетів мистецтв, підготовка якого здійснюється в тісному зв'язку індивідуально-особистісного, творчо-виконавського й педагогічного напрямів і спрямовується на музичне виховання молоді. Отже, майбутнього вчителя музичного мистецтва можна схарактеризувати як цілісну особистість,

самостійну, ініціативну, мобільну, винахідливу, креативну, компетентну, здатну до адекватної інтерпретації музичних творів, власного творення в різних жанрах, стилях і формах (пісні для дітей, окремі музичні твори, музично-театральні вистави, мюзикли, творчі проєкти, видовищні заходи), яка володіє методикою навчання, залучає до власного творення студентів інших курсів та інших мистецьких спеціальностей (майбутні вчителі хореографічного та образотворчого мистецтва), встановлює творчий діалог з аудиторією, виявляє відповідальність та ініціативу в творчо-виконавській діяльності в інших навчальних закладах, винаходить і застосовує власну методику творчо-виконавської діяльності, спонукає до творчості своїх вихованців. Тому мета «композиторства» як інтегративної дефініції має полягати не тільки в навчанні студентів писати власні твори в межах певної дисципліни, а й у спрямуванні цієї діяльності на майбутню професію – вчитель музичного мистецтва, а також на можливість саморозвитку, самовираження й самореалізації майбутнього фахівця в інших сферах соціально-культурного середовища (гімназії, коледжі, музичні школи, дитячі юнацькі центри, школи мистецтв, театр, філармонія тощо).

Шлях до «композиторства» – у тріаді взаємозумовлених понять «сприйняття – виконання – творення», у їх логічній послідовності, що передбачає наявність складних взаємозв'язків, які ґрунтуються на художній інтерпретації, здатності до творчого осмислення змісту художніх творів, під впливом яких «безпосередні почуття переходять в естетичні, духовні, етичні уявлення суб'єкта як ціннісний акт досягнення світу та самопізнання власної індивідуальної сутності» (Рудницька, 2005, с. 98).

Звернемось також до поняття «виконавство». Так, філософи, культурологи, психологи, мистецтвознавці визначають музичне виконавство як вторинну відносно самостійну творчість. Про це йдеться в наукових працях представників психології, що досліджують процес виконавської інтерпретації та можливості додаткових якостей, що сприяють досягненню суттєвих результатів в одному чи декількох видах творчої діяльності.

Виконавський процес як співтворчість розглядають В. Асмус, Ю. Афанасьєв, Л. Виготський, Є. Гуренко, М. Каган, Д. Кінарська, Б. Мейлах, Я. Мільштейн, С. Раппопорт, П. Якобсон, Н. Яранцева та інші, твердячи, що цей процес є складною системою, що охоплює художнє проєктування результату виконавського мистецтва й формування виконавського задуму; реалізацію цього проєкту як матеріального утворення. Свідомість автора й свідомість виконавця нетотожні. Автор як

особистість, як художник-музикант – це одне, виконавець – інше. Розкриваючи художній образ, виконавець привносить у нього свої переживання й співпереживання, видозмінюючи в такий спосіб авторську інформацію, намагається її переосмислити, трансформувати, бере участь у художній творчості, конкретизує, доповнює створені та втілені автором образи музичного твору, тобто є співтворцем.

Процес творчості («композиторства») і виконавства поєднує інтерпретація. У працях відомих філософів, психологів, музикознавців і педагогів зазначається, що специфічною ознакою композиторської творчості та виконавства є інтерпретація. Поняття «інтерпретація» як свого роду «супутник» або «тінь» супроводжує кожен феномен культури, будь-який мистецький твір. Мистецтво існує доти, доки існує його інтерпретація – виконавська, вербальна, тобто тлумачення словом і ділом.

Важливими є висновки науковців про те, що особистість майбутнього вчителя музичного мистецтва розвивається, формується й реалізується в художній інтерпретації й через художню інтерпретацію. Перспективність вивчення цієї проблеми з позицій герменевтичного підходу доводять О. Олексюк, та М. Ткач (2004). Пропонуючи педагогічну концепцію формування здатності до творчої самореалізації студентів музичних спеціальностей у вищих навчальних закладах, дослідники наголошують на тому, що творча самореалізація майбутнього фахівця-музиканта в інтерпретаційному процесі охоплює весь шлях індивідуальної мети – від першої думки про художню ідею твору аж до її виконавського втілення. Важливим є твердження авторів про те, що джерелом творчої інтерпретації є духовний потенціал особистості музиканта, який відображає ступінь актуалізації духовних сил у цьому процесі (Олексюк, & Ткач, 2004).

Художня інтерпретація як трактування музичного твору в процесі його виконання – результат складних процесів, що являють собою систему елементів зі специфічними функціями, властивостями, структурою та змістом, що взаємодіють між собою. Вона є активним творчим процесом, у якому воля композитора має стати волею інтерпретатора (С. Фейнберг), повноцінним самостійним видом художньої творчості (Л. Мазель), як діалектична єдність – об'єктивізм і суб'єктивізм водночас – продуктом та функцією виконавця (Н. Корихалова); складним творчим процесом, що передбачає задум, творення художнього образу, проникнення в його інтонаційний зміст, розуміння і розкриття семантичного значення

(Є. Гуренко); переведення семантичної конкретизації в художнє узагальнення, оформлення драматургічного задуму (В. Блудова); як суспільно значущою цінністю (М. Каган), що розкриває соціальну реальність через світосприйняття композитора в процесі надання адекватної форми, змісту та значення відповідно до уявлень і художніх фантазій автора, розуміння художньо-образної сфери музичного твору.

Музичне виконавство є, безперечно, творчим процесом, а «творчість» передбачає створення нової продукції й не можлива без виконавства. У контексті нашого дослідження поняття «творчо-виконавська підготовка майбутнього вчителя музичного мистецтва» набуває значущості та інноваційності, оскільки не тільки ґрунтується на здатності творчо сприймати, виконувати та інтерпретувати музичні твори (інструментальні, вокальні, хорові), самовиражатися у виконавській діяльності, а й передбачає здатність майбутніх учителів до самотворчості, тобто до того, щоб бути одночасно автором і виконавцем власного твору. Тому в творчо-виконавській діяльності особливого значення набувають такі види творчості, як композиція та імпровізація, які сприяють розвитку всього комплексу музичних здібностей, музично-образного мислення, зростання ефективності процесу засвоєння знань, формування вмінь і навичок, необхідних і музиканту-фахівцю, і вчителю музичного мистецтва в їхній професійній діяльності.

Основи композиторської та імпровізаційної технік закладаються в усіх фахових дисциплінах, розвиваються і формуються в процесі цілеспрямованої навчально-творчої діяльності в її специфічних формах (композиція, імпровізація, творче музикування). Особливість цих креативних якостей полягає в тому, що вони є точкою перетину різних видів художнього мислення, зокрема історико-стильового, інтонаційного, інтерпретаційного, та наближають навчання до художньої практики. Широкі

можливості в цьому плані мають музично-теоретичні дисципліни, наприклад, «Історія музичного мистецтва», «Теорія музики та сольфеджіо», «Гармонія», «Аналіз музичних творів», «Поліфонія», «Акомпанемент та імпровізація», «Основи музичної композиції», «Основи композиторської майстерності» за умов тісного зв'язку з предметами музично-виконавського і практично-методичного циклів.

Висновки. Композиторсько-виконавська діяльність забезпечує можливість виявлення суб'єктності, здатності майбутнього фахівця до здійснення цієї діяльності, тобто дає змогу виявити *авторську спроможність*, що містить змістову (наявність можливостей, задатків і здатностей), процесуальну (досягнення певного рівня їх розвитку), а головне – результативну (реалізація креативних якостей, можливостей, здібностей, умінь) характеристики, і є високорозвиненою професійно значущою особистісною якістю майбутнього вчителя музичного мистецтва.

Композиторсько-виконавська діяльність доволі часто супроводжується сумнівами майбутнього вчителя у власній можливості здійснювати таку діяльність, невпевненістю у своїх творчих силах. Саме тому викладач має допомогти студенту «організувати цей хаос у собі», надати можливість кожному творити й розкривати себе в композиторсько-виконавській діяльності, створити простір для авторського самовираження, дати змогу студентові не тільки мати власні думки та почуття, а й виражати їх у звуках, тобто виражати самого себе у «своїх» звуках.

Незалежно від того, розкриються майбутні вчителі у своїй діяльності як композитори, чи виконавці, чи досягнуть високого рівня концертно-виконавської зрілості, реалізація можливостей у композиторсько-виконавській діяльності допоможе їм еволюціонувати та інтенсивно творчо виявляти себе в професійній діяльності.

Список використаних джерел

- Кевішас, І. (2008). *Становлення музичної культури школяра*. Кіровоград. 287 с.
- Олексюк, О. М., & Ткач, М. М. (2004). *Педагогіка духовного потенціалу особистості*. Київ: Знання України. 264 с.
- Орлов, В. Ф., Фурса О. О., & Баніт, О. В. (2012). *Педагогічна майстерність викладача мистецьких дисциплін: навч.-метод. посібник*. Київ: Едельвейс. 272 с.
- Падалка, Г. М. (2008). *Педагогіка мистецтва: теорія і методика мистецьких дисциплін: навч. посібник*. Київ: Освіта України. 274 с.
- Ржецкий, Н. Н. (2003). *Лекции по педагогике: фундаментальные основы: в 3 ч. (Ч. 3)*. Киев: ЧП «ДАН». 40 с.

References

- Kevishas I. (2008). Formation of musical culture of the student. Kirovograd. 287 p. [in Ukrainian]
- Oleksyuk O.M., & Tkach M.M. (2004). Pedagogy of the spiritual potential of the individual. Kyiv: Znannia Ukrainy. 264 p. [in Ukrainian]
- Orlov V.F., Fursa O.O., & Banit O.V. (2012). Pedagogical skill of a teacher of art disciplines: teaching manual. Kyiv: Edelweiss. 272 p. [in Ukrainian]
- Padalka G. M. (2008). Pedagogy of art: theory and methods of art disciplines: textbook. Kyiv: Znannia Ukrainy. 274 p. [in Ukrainian]
- Rzhetsky N.N. (2003). Lectures on pedagogy: fundamentals: in 3 parts (Part 3). Kiev: PE "DAN". 40 p. [in Russian]
- Rostovsky O. Ya. (2011). Theory and methods of music education: teaching manual. Ternopil: Textbook - Bogdan. 640 p. [in Ukrainian]

- Ростовський, О. Я. (2011). *Теорія і методика музичної освіти*: навч.-метод. посібник. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан. 640 с.
- Рудницька, О. П. (2005). *Педагогіка загальна та мистецька*: навч. посібник. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан. 358 с.
- Сегеда, Н. А. (2011). *Професійний розвиток викладача музичного мистецтва: історія, методологія, теорія*: монографія. Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова. 273 с.

Відомості про автора:**Стратан-Артишкова Тетяна Борисівна**

starart05@gmail.com

Центральноукраїнський державний педагогічний
університет імені Володимира Винниченка
вул. Шевченка, 1, м. Кропивницький,
Кіровоградська обл., 25000, Україна

doi: 10.33842/22195203-2022-27-73-77

*Матеріал надійшов до редакції 12. 10. 2021 р.**Прийнято до друку 28. 10. 2021 р.*

- Rudnytska O.P. (2005). General and artistic pedagogy: textbook. Ternopil: Textbook - Bogdan. 358 p. [in Ukrainian]
- Segeda N. A. (2011). Professional development of a music art teacher: history, methodology, theory: monograph. Kyiv: NPU. 273 p.

Information about the author:**Stratan-Artyshkova Tetiana Borysivna**

starart05@gmail.com

Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State
Pedagogical University
Shevchenka Street, 1, Kropyvnytskyi,
Kirovograd region, 25000, Ukraine

doi: 10.33842/22195203-2022-27-73-77

*Received at the editorial office 12. 10. 2021.**Accepted for publishing 28. 10. 2021.*